

Suuret saappaat – Säätytalon peruskorjauksen 2022–2025 suunnittelu

Simo Freese, arkkitehti

Kaksi titaania

Gustaf Nyströmin Säätytalo on 1800-luvun jälkipuolen arkkitehtuurin ja käsityötaidon avainteos. Rakennuksen arvo maamme valtiohistorian muistomerkkinä ja sijainti kaupunkikuvassa ovat ainutlaatuiset. Niinpä Säätytalon restauroinnin suunnittelu on tehtävä, jossa rima on ennätyskellisen korkealla. Lopputulosta eivät arvioi ainoastaan kollegat ja käyttäjät, vaan myös suuri yleisö, eikä vähiten siksi, että Säätytalo on yksi eniten mediassa näkyviä rakennuksia Suomessa.

Julkiset rakennukset tuntuvat joutuvan isoon peruskorjaukseen syystä tai toisesta noin 30 vuoden välein. Säätytalossakin tuo aika oli tullut täyteen edellisestä, professori Vilhelm Helanderin johdolla tehdystä legendaarisesta restauroinnista.

Tässä artikkelissa uusinta peruskorjausta kuvataan suhteessa edeltäjänsä, josta syystä siinä on paljon viittauksia Helanderin suunnitteluratkaisuihin ja restaurointifilosofiaan.

Pääsuunnittelijana huolellisesti valmistellussa rakennushankkeessa

Arvokohteen korjauksen lähtökohdat muovautuvat pitkälle hankkeen hallinnollisista puitteista sekä eräistä työn sisältöön ja toteutustapaan liittyvistä ennakkopäätöksistä, niin Säätytalossakin.

Pääsuunnittelijan näkökulmasta omistaja eli Senaatti-kiinteistöt oli valmistellut hankkeen huolella, esimerkiksi varannut hankkeelle riittävät resurssit ja aikaa. Suunnittelijat oli valittu laatua ja kokemusta vastaavista kohteista painottaen.(1) Rakennusurakka tehtiin muodoltaan projektinjohtourakkana, jossa laatua ja kustannuksia pystytään yksityiskohtaisesti seuraamaan. Jo varhaisessa vaiheessa ryhdyttiin varaamaan vaativiin konservoinnin käsitöihin maan parhaita restauroinnin ammattilaisia.

Rakennustekniset ongelmat oli kartoitettu, rakennushistoriaselvitys tehty ja suunnittelu- ja muutoshistoria tiedossa. Hankesuunnitelman (2) linjausten mukaan ryhdyttiin tutkimaan rakennuksen toiminnallista kehittämistä ja talotekniikan uusimista.

Mikä tärkeintä suunnittelun ja rakennuksen säilymisen kannalta, Säätytalon käyttötarkoitus ja käyttäjä pysyivät entisinä. Vuokralaisena jatkoi Valtioneuvoston kanslia, jonka hallinnoimana talossa järjestetään ennen kaikkea korkeimman valtiojohdon tilaisuuksia.(3)

Arvokohteen pääsuunnittelijan toimenkuva on aina erityinen ja vakiintunutta tehtäväluetteloa (4) sovelletaan tilanteen mukaan. Vastuuta oli tällä kertaa myös jaettu.(5) Suunnittelijaryhmässä pääsuunnittelija toimi eräänlaisena Nyströmin alkuperäisen arkkitehtuurin puolestapuhujana ja määritteli restaurointiperiaatteet, jotka ohjastivat lukemattomien arkisten päätösten tekemistä. Viime kädessä pääsuunnittelija vastasi siitä, että jokaiseen, joskus näennäisen mahdottomaan suunnitteluongelmaan, löytyy ratkaisu.

Moneen kertaan restauroitu Säätytalo

Säätytalo valmistui Suomen ensimmäiseksi valtiopäivätaloksi, eli kolmen aatelittoman säädyn kokouspaikaksi, arkkitehti Gustaf Nyströmin (1856–1917) piirustusten mukaan vuonna 1891.(6) Vuosisadan vaihteessa Nyström ehti itse suunnitella rakennuksen ensimmäiset muutokset, joissa esimerkiksi julkisivuja muokattiin enemmän kuin kertaakaan sen jälkeen.(7)

Säätytalon käyttö- ja muutoshistorian tärkeimpiä vaiheita oli Tieteellisten seurojen valtuuskunnan tulo taloon 1930-luvulla, jolloin mm. lämmitysjärjestelmä muutettiin ja seurojen kirjasto laajeni vähitellen talon alimpiin kerroksiin ja salien parville, pilkkoen avoimet tilat toissijaiseen käyttöön. Porrashalli ja yläkerran salit koristemaalauksineen sentään säilyivät nähtävillä.

Tämänkertaisen peruskorjauksen lähtökohtana oli edellinen, professori Vilhelm Helanderin johdolla tehty, vuonna 1991 ja julkisivujen osalta kaksi vuotta myöhemmin valmistunut restaurointi, jossa rakennus palautettiin valtionhallinnon käyttöön. Tehdyillä ratkaisuilla oli oleellinen vaikutus nyt valmistuneen korjauksen suunnitteluun, joten on syytä kerrata niiden sisältö lyhyesti:

Helanderin yhtenä johtoajatuksena oli jakaa rakennus ”entistämisalueeseen” (1-3.krs) ja ”muutosalueeseen” (pohjakerros, kellarit ja ullakko). Rakennusteknisten korjausten ja taloteknisen modernisoinnin lisäksi Nyströmin suhteikkaat tilasarjat palautettiin alkuperäiseen asuunsa,(8) Pääkerroksissa alkuperäisestä arkkitehtuuria täydentäviä moderneja uudistuksia tehtiin vain saleja palveleviin tarjoilukeittiöihin sekä yleisön sisääntuloon liittyviin järjestelyihin. Operaatiota tuki taloon harkiten sovitettu tilaohjelma.

Talotekniikka uusittiin tuolloinkin kokonaan, vain 1930-luvulla asennetut vesipatterit säilytettiin. Uudet aputilat keskitettiin pohjakerrokseen ja tekniset tilat pääosin talon alle kaivettuun laajennukseen. Uudella hissillä saatiin ratkaistua esteettömyyteen ja huoltoliikenteeseen aikaisemmin liittyneet ongelmat. Hissi sijoittui talon toiminnalliseen painopisteeseen ilman haitallisia tilallisia vaikutuksia. Pääportaan alle avattiin porras pohjakerroksen uusiin yleisö-wc-tiloihin. Pohjakerroksessa kevyiden väliseinien yläosat tehtiin lasista, jolloin holvistot jäivät näkyviin tilojen välillä. Alkuperäiset ikkunat kunnostettiin, samoin peiliovet, joista tehtiin myös uusia moderneja versioita restaurointiperiaatteen ”*uusien ja vanhojen rakennusosien on hyvä erottua toisistaan*” mukaan. Alkuperäinen sähkövalaistus säilytettiin, valaisimet kunnostettiin ja niiden määrää paikoin lisättiin.

Helanderin keskeinen tavoite oli konservoida ja palauttaa pintoihin koristemaalauksen alkuperäinen polykromaattinen värimaailma ja kivi-imitaatiot klassisia maaväripigmenttejä ja perinteisiä maalaus käsittelyjä käyttäen. Lähtökohtana oli suurten salien ja kansliahuoneiden alkuperäisen ”italialaista renessanssia” edustavan asun palauttaminen, paikoin voimakkaastikin rekonstruoida, mutta periaatteella ”*alkuperäinen on aina arvokkaampaa kuin jäljennös*”. Nyströmin toista kautta olevat jugend-vaikutteiset kulmahuoneet säilytettiin omana ajallisena kerrostumanaan. Myös eteisessä ja porrashallissa säilyi 1904 vakiintunut asu, johon kuuluivat Laki-veistos taustaverhoineen, lasikatto ja sen alapuoliset kasetoinnit sekä sivukäytävien keltapunainen maalausasu. Erityisesti huolehdiittiin yksittäisten väripintojen ja koristemaalauksen tasapainoisesta suhteesta kokonaisuuteen ja rakennuksen arkkitehtuurin tektoniikkaan. Korjausta voidaan luonnehtia antikvaariseksi tai konservoivaksi restauroinniksi, jossa myös esteettiset näkökulmat tulivat huomioitua.

Myös julkisivujen värytys uusittiin jälleen kerran,(9) perinpohjaiseen tutkimukseen ja teoreettisen pohdintaan perustuen – problematiikasta enemmän toisaalla tässä kirjassa.

Edellä kuvattu Säätytalon korjaus oli merkkipaalu Suomen restauroinnin historiassa. Sen myötä monet restauroinnin käytännöt ja uusien restaurointiperiaatteiden esiintuominen levisivät aikaisempaa laajempaan tietoisuuteen.(10)

Mikä vikana?

2020-luvulle tultaessa akuuteista rakennusteknisistä korjauskohteista kiireisin oli vuotava vesikatto. Sisällä oli havaittu huolestuttavia kosteus- ja haitta-aineongelmia sekä rakennevauriota. Pohjakerroksen maanvaraisten lattioiden painumat näkyivät halkeamina mosaiikkibetonipinnoissa. Ulkopääportaan alla olevaan holvistoon kasvoi tippukiviä sinne valuvan veden vaikutuksesta. Julkisivujen kipsikoristeet olivat

paikoin putoamisvaarassa ja muodostivat ohikulkijoille turvallisuusriskin. Ikkunoiden edellisestä kunnostamisesta oli vierähtänyt jo tovi.

Säätytalon sisäilmaolosuhteissa oli ikävää heittelyä huolimatta siitä, että talotekniikka oli ajatuksella uusittu edellisen peruskorjauksen yhteydessä. Sisäilman olosuhteita (kosteus, lämpötila) ei saatu kunnolla hallittua, mikä heikensi käyttömukavuuden lisäksi erityisesti suurten salien kattomaalausten ja pääportaikon lasimaalauksen säilymistä. Ullakolla, varsinkin sen valokatteisessa osassa, olosuhteet vaihtelivat äärimmäisyydestä toiseen.

Rakennuksen käytettävyydessäkin alkoi olla toivomisen varaa. Selvää oli, että pääkerrosten tilarakennetta ei voi muuttaa, mutta pohjakerroksessa pelivaraa löytyi. Valtion muitakin edustustiloja palveleva suurkeittiö oli laitteistoltaan ja ilmanvaihdoltaan vanhentunut, henkilökunnan tilat vajavaisia ja varastotilat mm. huonekaluille puuttuivat.(11) Sähkötekniikka oli vanhentunutta, eikä siitä löytynyt muuntojoustavuutta uusiin järjestelmiin.

Rakenteellisen paloturvallisuuden hankalat lähtökohdat tiedostettiin kuten edellisessäkin peruskorjauksessa (12), mutta eräitä parannuksia siihen oli tehtävissä, kuten myös esteettömyyteen.(13)

Päätilojen katto-, seinä- ja lattiapinnoissa havaittiin runsaasti konservoitavaa, olkoonkin että pintoja oli ylläpidetty jatkuvasti vuosihuoltoihin kuuluen. Tilanne oli päässyt pahenemaan ymmärrettävästi: konservoitava pinta-ala on järkyttävän suuri.

Säätytalon liittyvän puiston alkuperäinen, Svante Olssonin suunnittelema puistosommitelma oli hämärtyneet, mm. leikkipuiston vallattua vähä vähältä valtaosan siitä reviiirikseen. Puistoa ympäröivissä puurivistöissä oli useita huonokuntoisia puita.(14)

Peruskorjauksen tavoitteet

Näistä lähtökohdista lähdettiin siis suunnittelemaan uutta korjausta. Käsillä oli verraten hyvin säilynyt ja hoidettu Säätytalo, jossa tärkeimmät peruskorjauksen ratkaisut oli tehty ja toteutettu jo 30 vuotta sitten. Tarvetta mihinkään sisätilojen ”tyylirestaurointiin”, puhumattakaan ”revanssirestauroinnista” (15),” ei ollut. Päin vastoin, Helanderin ”restaurointiarkkitehdin käden jälki” koettiin arvokkaaksi ja vaalittavaksi historialliseksi kerrostumaksi.

Säätytalon materiaaliloisto on toteutettu etupäässä pintoja maalaamalla. Keskeisenä tavoitteena oli vaalia näitä ainutlaatuisella tavalla säilyneitä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun monivärisiä huonetiloja sekä niiden pintakäsittelyjä ja koristemaalauksia.(16) Arvioitavaksi tuli kuitenkin dilemma, jossa uusi talotekniikka parantaa talon säilymistä, mutta sen sijoittaminen vaatii rajuja rakenteellisia interventioita. Uuden, määrältään valtavan talotekniikan aistikkaasta (17) sijoittamisesta sisätiloihin, julkisivuihin ja vesikatolle tulikin keskeinen arkkitehtien suunnittelutehtävä.

Korjauksen tavoite kiteytettynä kuului: *saattaa kulttuurihistoriallisesti arvokas Säätytalo teknisesti ja toiminnallisesti kuntoon siten, että sen suojeluarvot säilyvät.* Yhtä tärkeää kuin arkkitehtuurin arvokkuuden säilyttäminen kaupunkikuvassa ja sisätiloissa oli rakennuksen elinkaaren pidentäminen alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan.

Ylevät ja käytännölliset restaurointiperiaatteet

Suunnittelua ohjasivat toisaalta yleiset kansainväliset restaurointiperiaatteet, toisaalta Säätytalon erityispiirteisiin sovitettut linjaukset.

Käsite restaurointi voidaan määritellä seuraavasti: *”...se on rakennuksen korjaamista siten, että kiinnitetään erityistä huomiota kohteen kulttuurihistoriallisiin arvoihin sekä vanhaan rakennustapaan; restauroinnissa voidaan käyttää konservoivia, rekonstruoivia ja/tai entistäviä toimenpiteitä.”* (18)

Toisen mukaan "...väljänä ylesterminä sillä tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden päätavoitteena on rakennuksiin ja ympäristöihin sisältyvien antikvaaristen ja arkkitehtonisten arvojen ylläpitäminen tai joskus myös vahvistaminen ja palauttaminen."(19)

Tietosanakirjan vuodelta 1906 mukaan: "Restaureerata: palauttaa, korjata entiselleen, uudistaa, virkistää, vahvistaa".(20)

Säätytalon korjauksen ohjenuoraksi em. määritelmät sopivat hyvin.

Yleisesti tunnettuja, vanhojen rakennusten suojelusta ja restauroinnista annettuja julistuksia on esimerkiksi UNESCO:n ns. Venetsian julistus vuodelta 1964. Sen artikloista monet ovat käyttökelpoisia edelleen, kuten:

- korjaus- ja muutostöiden tulee perustua kohteen historian, alkuperäistoteutuksen, oleellisten suunnitteluperiaatteiden, säilyneisyyden ja muutosvaiheiden hyvään tuntemukseen,
- keskiössä on alkuperäisen aineksen suojeleminen ja säästäminen.

Tärkeänä pidettiin, että korjaustoimenpiteet ovat kestävä kehityksen mukaisia, mm. että ne ovat energiatehokkaita ja todella välttämättömiä. Vanhan rakennustekniikan tuntemus tuli olla kaiken toiminnan taustalla. Ajalliset kerrostumat ja patina saivat näkyä ja uuden oli hyvä erottua hienovaraisesti vanhasta. Rakennustöihin piti kuulua runsaasti mallisuorituksia.

Erityisesti Säätytalossa haluttiin

- kunnioittaa edellisessä restauroinnissa syntyneitä, historiallisesti kerrostunutta kokonaisuutta, yksityiskohtia, rakennusosia ja periaatteita,
- pitää uudet talotekniset ratkaisut arvokkaissa huonetiloissa, julkisivuilla ja vesikatolla mahdollisimman huomaamattomina,
- tehdä välttämättömät uudisosat palautettavina ja alisteisina olevalle arkkitehtuurille, välttäen silmiin pistävää uutta muotoa,
- suosia Säätytalolle ominaisia materiaaleja, käsittelyjä ja rakennustapaa,
- toteuttaa talotekniset korjaukset siten, että seuraavat muutokset onnistuvat ilman suuria rakenteellisia avauksia.

Rakennus jaettiin jälleen konservointialueeseen ja muutosalueeseen, eli säilyttäen korjattaviin huoneisiin ja uudistettaviin tiloihin, suunnilleen samalla rajauksella kuin edellisessäkin korjauksessa.(21)

Rakentamisluvan ja suojelumääräysten mukaisesti kaikissa muutosehdotuksista pyydettiin Museoviraston hyväksyntä tai lausunto.(22)

Suojelua tukevat suunnitteluratkaisut

Säätytalon interiöörien symmetrian varaan rakentuva tilaryhmittely huipentuu eteishallin ja suuren porrashallin vaihteleviin läpinäkymiin. Pohjapiirustusten geometriaan sopii kuvaus: siihen ei voi lisätä mitään, eikä ottaa mitään pois. Nyströmin piirtämä pohjakaava on kirkkaan looginen ja huonemuodot suhteiltaan kauniita. Ne haluttiin tässäkin korjauksessa säilyttää kaikilta osin koskemattomana.(23)

Ilmanvaihdon perusratkaisulla voi olla iso vaikutus arvorakennuksen ulkoasuun ja tilamuotoihin. Säätytalossa päädyttiin muutaman vaihtoehtotutkimuksen jälkeen pitämään voimassa aikaisempi konsepti, jossa raitis ilma otetaan sisään puiston suihkulähteessä olevista säleiköistä, kuljetetaan huoneiden läpi alhaalta ylöspäin ja lopulta likaisena katolle. Salit, joihin ilma johdetaan seinien vanhoista manttelitakkaa muistuttavista höyrypatterikoteloista (24) ja poistetaan tiiliseinien sisällä oleviin horneihin (25), toimivat tällöin itse kookkaana osana kanavajärjestelmää. Katolla alkuperäiset piiput (26) riittivät uuteenkin tilanteeseen sellaisenaan ilman konstikkaita ulospuhaltajia tai säleikköjä. Näin rakennuksen ulkovaippaan ei tullut lainkaan arkkitehtuuria muuttavia uusia rakennusosia, olkoonkin että vuotava vesikatko (27) ja suuren porrassaulan päällä olevan valoullakon uloin lasikatko uusittiin.

Ainoat ulkona näkyvät, rakennukseen liittyvät uudisosat ovat esteettömyyttä parantavat luiskat takasivulla ja ulkoportaiden käsijohteet.(28)

Sisällä putkien ja sähköjohtojen reitityksissä noudatettiin samoja perusratkaisuja kuin edellisessä peruskorjauksessa. Säätösalon alkuperäiseen suunnitteluratkaisuun sisältyneet runsaat nousukuilut ja vaakakanaalit hyödynnettiin jälleen täysimääräisesti. Huolimatta siitä, että tekniikan ja varsinkin eräiden putkitusten läpileikkauksen pinta-alaa kasvattavien eristeiden määrä oli lisääntynyt huomattavasti aikaisemmasta, onnistuttiin pääkerrosten läpäisevissä tekniikan tilavarauksissa pysymään asetetuissa rajoissa. Huonemuoto muuttui lopulta ainoastaan kahdessa kaakkoiskulman huoneessa, jossa aikaisemmin syvennyksessä olleet originaaliovet siirrettiin seinän etupintaan, sekä papiston salin parvella, jonne lisättiin kaksi ryhmäkeskuskomeroa katveeseen yleisön katseilta. Ilmanvaihtokonehuoneita varten aikaisemmat tekniset tilat eivät kuitenkaan enää riittäneet, vaan niitä jouduttiin tekemään lisää yksi maan alle talon viereen sekä neljä kolmannen kerroksen kulmissa olleisiin varastohuoneisiin. Uudelle toisen kerroksen esteettömälle wc:lle löytyi sellaisenaan sopivan kokoinen tila hissien takaa.

Arkkitehtuuri säilyy, materia välttämättä ei

Edellä kuvattu koski siis konservointialuetta, muutosalueella pohjakerroksessa tapahtui enemmän. Siellä rakennustyöt olivat luonteeltaan ronskimpia jo siitä syystä, että painuneet alapohjat oli uusittava. Pohjakerroksessa on tarve runsaille talotekniikan vaakasuuntaisille reiteille, joiden muodostamalle verkostolle oli löydettävä tila sekä yhteydet ylös ja alas johtaviin kuiluihin. Lattioiden kaivaminen hyödynnettiin täysimääräisesti tekniikan sijoittamiseen, mm. rakentamalla uusi alapohja siten, että alapohjan kahden laatan väliin jäi asennustila.(29) Tämän ansiosta jyrkät holvatut tilat saatiin pidettyä vapaana tekniikasta, eikä alaslaskettuja kattoja juuri tarvittu. Kanavoiteja sijoitettiin myös alkuperäiseen lämmitysjärjestelmään kuuluneisiin, kahden holvipinnan väliin tehtyihin kanaaleihin pohjakerroksen ja ensimmäisen kerroksen välissä – 1800-luvun rakenne kuulostaa vaikeaselkoiselta, mitä se toden totta onkin, varsinkin asentajien mielestä.

Pohjakerroksen paksut perusmuurit sanelivat tilasuunnittelun tahdin. Kantavat rakenteet ovat yleensä koskemattomia, mutta tällä kertaa niihin avattiin kaksi strategista oviaukkoa. Niiden myötä kerroksen pohjakaavasta tuli ympärikuljettava, joka käyttömukavuuden lisäksi paransi esteettömyyttä, paloturvallisuutta ja huollon logistiikkaa.(30) Talon toinen uusi esteetön wc sijoitettiin pohjakerroksen yleisöaulaan lähelle hissiä.(31) Myös hissiaulan ja takaportaiden väliset, edellisissä korjauksissa umpeen muuratut sisäikkunat otettiin esiin, joiden myötä yleisöaulaan tulee jälleen päivänvaloa ja tilallista avaruutta.

Henkilökunnan tauko- ja sosiaalitilat muokattiin uudestaan vastaamaan käyttäjien muuttuneita tarpeita. Itäsiivun kolmilaivainen (alun perin arkisto-) sali muutettiin uuden käytävän varteen varastotiloiksi, joista löytyy talotekniset varaukset myös mahdolliseen neuvottelu- ja toimistokäyttöön. Uusiin tilajärjestelyihin liittyvissä kevyissä väliseinissä toistettiin professori Helanderin luomaa ratkaisua, jossa yläosa tehtiin lasiseinä ja holvien jatkumo näkyä tilasta toiseen.

Edellisessä korjauksessa pohjakerroksen uusien lattioiden materiaaliksi oli valittu paikalla valettu mosaiikkibetoni,(32) niin nytkin. Laastin koostumuksesta ja kiviväinestä syntyvä väri säädettiin mallisuorituksen mahdollisimman lähelle vanhaa.(33) Edellisessä korjauksessa osa ensimmäisen kerroksen lattiaa oli purettu yleisö-wc:lle johtavasta porrasaukosta, ja sieltä ehjinä irrotetut alkuperäiset mosaiikkibetonilaatat oli otettu talteen. Nyt tuolle kierrätystavarakkeelle löytyi käyttöä: kahden uuden esteetön wc:n valulattiaan ladottiin kuvio vanhoista laatoista, toisaalla pohjakerroksen hissiaulassa vanhan ja uuden valulattian työsauma häivytettiin vanhoista laatoista sommiteltuun linjaan.(34) Kaikki hiottiin mosaiikkitekniikan mukaisesti sileäksi kivipinnaksi.

Pohjakerroksen länsisivulla oleva suurkeittiö uudistettiin kokonaan. Vanhojen keittiölaitteiden lisäksi elinkaarensa päässä olleet kylmiöt, pakastimet ja kalusteet

sekä tilojen sisäpinnat saivat väistyä. Keittiön ilmanvaihdon normit ovat nykyisin kovat, erityisesti kun tavoitteena on "valtakunnan ykköskeittiö" myös työoloiltaan. Keittiön liepeillä suunnittelutiimi kohtasi vaikeimmat tilasuunnittelun ja talotekniikan yhteensovittamisen probleemat.(35) Kaikkialla missä tehostettua ilmanvaihtoa tarvittiin, korvattiin useiden erillisten huuvien rikkonainen sisäkattomaisema yhtenäisellä ilmastointikatolla. Keittiön sisänäkymiä pyrittiin rauhoittamaan pitämällä materiaalien ja värien määrä minimissään, eli kaikki uudet laitteet ja pinnat ovat joko ruostumatonta terästä tai luunvalkoista kiiltävää kaakelia. Teollisesta luonteestaan huolimatta keittiöön haluttiin jättää esille Säätytalon ominaispiirteitä, esimerkiksi tynnyriholveja kaikkialle sinne missä tekniikka sen suinkin salli. Kaari-ikkunoiden smyygit hiomaalattiin peilaavan sileiksi.

Pohjakerroksen maalaus käsittely-yhdistelmissä ja väreissä pitäydettiin edellisen peruskorjauksen ratkaisuihin, jossa koko kerroksen värisuunnitelma tiivistyi muutamaa tarkoin valittuun sävyyn (36), joko hydrosililla tai öljymaalilla sivellintyönä maalattuina. Kolme pohjakerroksen huonetta tapetoitiin Säätytalosta löytyneen fragmentin mukaan teetetyllä tapettikuosilla.(37) Yhdessä näistä, kaakkoiskulman henkilökunnan taukotilassa, on talon ainoa säilynyt tulisija. Huone järjestettiin uudestaan kaakeliuunin ehdoilla siten, että uuni sai arvoisensa aseman tilan kiintopisteenä, nostamalla lattia alkuperäiselle korkeudelle ja palauttamalla huone suorakaiteen muotoiseksi. Myös tulisijan toimivaksi palauttamista tutkittiin, mutta alkuperäinen palokaasuhormi ei ollut enää käytettävissä.

Sähköä joka soppeen (38)

Nykyaikaisen kokoustilan tarvitsema sähkölaitteiden ja johtojen määrä on valtava. Se, että järjestelmät kehittyvät kaiken aikaa ja niitä tulee yhä vain lisää, huomioitiin myös Säätytalon salien ja neuvotteluhuoneitten asennuksissa. Sähköisille järjestelmille rakennettiin muuntojoustavaa käyttöä palvelevat uudet kanaalit puulattioiden alle. Lattioiden avaaminen, välipohjarakenteen muokkaus rakennesuunnitelman mukaan, pintojen paikkaus ehjiksi (39) sekä mahdollisimman huomaamattomien huoltoluukkujen lisääminen oli rakentajilta erityinen taidonnäyte. Kun lattia oli kerran avattu, tarkistettiin samalla välipohjarakenteiden ja kantavien puupalkkien kunto. Välipohjien alkuperäiset täytteet olivat riittävän puhtaat mikrobeista ja haitta-aineista (40), eikä niitä ryhdytty poistamaan, mutta rakenteen reunat tiivistettiin hermeettisesti huonetilasta.

Tilan kokemisen kannalta on oleellista, miten se on valaistu. Erityisesti historiallisissa huoneissa asia on hoidettava herkkyydellä.(41) Pääkerrosten vanhat valaisimet peruskorjattiin. Osaan niistä (42), kruunurakenteen sisälle, piilotettiin uusinta led-tekniikkaa olevia pienikokoisia spotteja, jotka suunnattiin ergonomisesti alaspäin tai korostamaan "kuiskaamalla" tilan seinä- ja kattopintoja. Valotehon harkitulla lisäämisellä pyrittiin välttämään sitä, että originaalivalaisimiin olisi jatkossa tarvetta laittaa ylitehokkaita valolähteitä. Säätytalon kaikkien valolähteiden väriämpötilaksi kaikissa kerroksissa, myös keittiössä, määriteltiin 3000 K.

Siinä missä pääkerrosten valaisimet kunnostettiin puuttumatta niiden ulkomuotoon, pohjakerroksen 1990-luvun pallovalaisimia tuunattiin lisäämällä niihin niklatut varsi ja kattokupu, tuloksena 1930-luvun funkislampun muistuttava valaisin. Aitojakin sellaisia oli pohjakerroksessa muutama malliksi.

Ihmisten liikkumista julkisessa rakennuksessa halutaan helpottaa, mutta myös valvoa. Turvasuunnittelun standardit tiukentuvat kaiken aikaa, joten Säätytalossakin oviin liittyvä kulunvalvontatekniikka oli uusittava kauttaaltaan. Uusi heloitus tehtiin mahdollisimman vähän ovilehtien ja oviympäristöjen ilmettä häiritseväksi. Messinkiset painikkeet ja lukkopesät patinoitiin käsin. Pääkerrosten salien juhlavissa peiliovissa olleet modernit pintalukot poistettiin ja korvattiin ovilehden sisään työstetyillä lukkorungoilla.

Uudet tulokkaat

Restaurointiperiaatteidemme mukaan Säätytalossa tuli välttää niin sanottua *uutta muotoa*, eli alkuperäisestä poikkeavia visuaalisia elementtejä. Kuitenkin tuntuu olevan lähes luonnonlaki, että suojelluimpiinkin arvokohteisiin on pakko sijoittaa oman aikamme tuotteita, joille ei löydy mallikuvastoa historiasta. Arkkitehdin konkreettinen tehtävä on silloin uusien rakennusoasien valitseminen tai muodonanto sekä sovittaminen näkemyksellä arvovaltaiseen ympäristöön.

Periaatteiden mukaan välttämättömät uudisosat tuli tehdä huomaamattomina tai vähintäänkin alisteisina olevalle arkkitehtuurille, ja palautettavina, eli että ne ovat tarvittaessa poistettavissa jälkiä jättämättä. Arkkitehtoniselta laadultaan tulokkaiden piti olla ympäristönsä veroisia ja vanheta kauniisti sen kanssa. Siinäpä suunnittelutehtävä, jossa käytännöllisen ja teknisen ratkaisukyvyn lisäksi kysytään luovaa mutta pidättyvää otetta.(43)

Säätytalossa näkyvimpiä uudisosia olivat uudet poistumistieopasteet. Jo edellisessä peruskorjauksessa tuskailtiin Säätytalon heikkoa rakenteellista paloturvallisuutta, joka ei täytä kokoontumisrakennuksen vaatimuksia esimerkiksi poistumistieiden osalta. Nyt uudet itsevalaisevat ja kiinteät poistumistieopasteet olivat yksi toimenpiteistä, jolla tilannetta parannettiin.(44) Ja funktionsa mukaisesti niiden tuli olla mahdollisimman hyvin näkyviä!

Aluksi oli ratkaistava opasteiden sijoituspaikat sisätiloissa. Siellä, missä sisäseiniä runsas jäsentely esti ripustamisen seinälle, lähinnä kauttaaltaan koristemaalatuissa ja profiloituissa saleissa ja porrassalissa, päädyttiin pystyttämään opaste lattialle. Myös sähköjohtojen reitit rajoittivat paikan löytämistä.(45) Näistä lähtökohdista kehitettiin lattialla seisova opastetolppa, työnimellä ”toteemi”,(46) sekä seinämalli eri versioineen.(47)

Muita sisustuksen uudisosia olivat mm. esteetön hissikori (48), yleisön vaatetilan naulakot (49), eräiden originaalivalaisinten ripustuskettinkihin kiinnitetyt lisäosat (50) sekä ruokasalin ja porvarien salin tarjoilukeittiöiden kalusteet.(51) Kaikkia uusia rakennusosia visuaalisesti yhdistävä materiaali oli valssipintainen, käsin patinoitu messinki. Ne edustivat oman aikamme modernia muotoilua, kuitenkin historialliseen paikkaansa mitoiltaan, suhteiltaan, väreiltään ja materiaaleiltaan sovitettuina.

Ulkona ulkoportaat purettiin ja koottiin uudestaan samoista syistä kuin 1990-luvullakin.(52) Länsiporrasta muutettiin yläpinnan vaaituksen osalta hienoisesti kaltevaksi, itäporrasta sen sijaan muokattiin enemmän.(53) Ulkoportaiden uudet käsijohteet ovat nekin messinkiä. Jätekatokset sijoitettiin Rauhankadun varteen, muodoltaan kahtena aumakattoisina konttina, joiden lattia ja ovet on porrastettu kaltevan maaston mukaan. Katosten julkisivujen rei’itetty verkko on muistuma edellisen peruskorjauksen vastaavasta katoksesta.

Julkisivujen katunumerovalot muokattiin vanhoista opaalilasiharkoista peittämällä ne messinkikuorella, johon numero on leikattu auki: valopintaan teipattu numero muutettiin ikään kuin negatiiviksi. Edellisestä korjauksesta otettiin myös leikkipuiston aita, sekin kierrättämällä: Säätytalon puistikkoa varten aikoinaan suunniteltu uniikki teräspinna-aita haluttiin säilyttää, mutta koska se oli liian matala nykyisten leikkipuistomääräysten mukaan, korotettiin jokaista pinnaa niittaamalla siihen jatkos. – Kenties nyt valmistuneen leikkipuiston aidan suojissa hiekkalinnojaan rakentelee jo Säätytalon seuraavan restauroinnin arkkitehti.

LOPPUVIITTEET

1. Senaatti-kiinteistöjen järjestämässä ja hankintalain mukaisessa kilpailutuksessa pää- ja arkkitehtisuunnittelu tarjottiin yhdessä rakennesuunnittelun kanssa. Valituiksi tulivat Arkkitehtitoimisto Freese Oy ja Insinööritoimisto Lauri Mehto Oy, pääsuunnittelijana arkkitehti Simo Freese, vastaavana rakennesuunnittelijana DI Simo-Pekka Valtonen, projektiarkkitehtina Eva Knif, ja projekti-insinöörinä rak.ins. Tuuli Ranki. Taloteknisten järjestelmien suunnittelusta vastasi Granlund Oy.
2. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy, Hankesuunnitelma, Säätytalon peruskorjaus 21.2.2022.
3. Säätytalon enimmäiskäyttäjämäärä on 1260 henkilöä. Talossa järjestetään pöytiin tarjoiluja juhla-, lounas- ja illallistilaisuuksia noin 120 hengelle, sekä cocktail- ja muita vastaanottotilaisuuksia 800–850 hengelle.
4. Pääsuunnittelijana toimivan arkkitehdin keskeinen tehtävä on pitää yhteyttä viranomaisiin, Säätytalon tapauksessa erityisesti Museovirastoon, sekä pohjustaa ja hakea rakennuslupa Helsingin kaupungin rakennusvalvonnasta.
5. Julkisivujen ja pääkerrosten sisätilojen väri- ja konservointitöiden suunnittelusta ja työnaikaisesta ohjeistamisesta vastasi arkkitehti Kati Winterhalter (Okulus Oy). Rakennuttajan eli Senaatti-kiinteistöjen projektinjohtajana toimi arkkitehti Selja Flink. Myös Museovirasto osallistui säännöllisesti konservointitöiden katselmuksiin ja työmaakerrokseen. Pääsuunnittelija ei kuulunut hankkeen ohjausryhmään. Restauroinnista vastanneet arkkitehdit eivät valitettavasti olleet mukana irtokalustuksen ja tekstiilien suunnittelussa, joka oli ikävä heikkous muutoin kiitettävässä hankkeen prosessissa.
6. Vilhelm Helanderin mukaan Säätytalon merkittävä esikuva, eräänlainen kummi, oli arkkitehti Theophil Hansenin suunnittelema Wienin kongressitalo. Ks. Helander Vilhelm esitelmä Senaatti-kiinteistöjen järjestämässä keskustelutilaisuudessa Säätytalon peruskorjauksesta 14.3.2023, osa 1/2, <https://www.youtube.com/watch?v=LZdSD1bSEjE>
7. Ks. Säätytalo Tilojen historia sekä Säätytalo Julkisivujen vaiheet.
8. Ks. Säätytalo, The House of Estates.
9. Ks. Säätytalo Julkisivujen vaiheet.
10. Eräänlainen synteesi Vilhelm Helanderin restaurointifilosofiasta on luettavissa artikkelissa ”Kurinalaisuus ja luovuus – pohdintoja restauroinnista taiteena”, kirjassa Rakennussuojelu ajassa, pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. – Yhtä merkittävä maamme restauroinnin historiassa lienee lähinnä vuonna 1979 valmistunut Turun tuomiokirkon restaurointi (Arkkitehtitoimisto Pitkänen, Laiho & Raunio).
11. Uutta varastotilaa pohjakerrokseen vapautui, kun Säätytalon aikaisemmista käyttäjistä poliisit ja ritarikunnat eivät peruskorjauksen jälkeen palanneet taloon.
12. Koska rakennuksen käyttötarkoitus ei muuttunut, viranomaiset hyväksyivät periaatteessa aikaisemmat palotekniset järjestelyt.
13. Liikuntaesteisille ei ollut nykyisten normien mukaista täysikokoista LE-wc:tä.
14. Puiston restauroinnin suunnitteli arkkitehti Ismo Häkkinen / Sitowise Oy.
15. Professori Helanderin sarkastisesti käyttämä termi.
16. Julkisivujen ja sisätilojen konservointityöt tässä kirjassa artikkelissa.
17. Käyttämäni adjektiivi herätti työmaalla hilpeyttä, mutta tuli ymmärretyksi.
18. Mm. Museoviraston arkkitehti Maija Kairamon aikoinaan käyttämä määritelmä.
19. Vilhelm Helander kirjassa Rakennussuojelu ajassa, pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta.

20. Vilhelm Helander artikkelissa: Restaurointi – rakennusperinnön vaalimista arvojen ja tarpeiden ristipaineessa.
21. Konservointialueita olivat pääkerrokset (1.–2.) sekä suurin osa 3. kerroksesta, muutosalueita pohjakerros, 3. kerroksen kulmahuoneet, ullakko sekä laajennus maan alla.
22. Museoviraston kirjalliset lausunnot pyydettiin ja saatiin puoltavina seuraavista toimenpiteistä: 1) pääpiirustukset, joilla rakentamislupa haettiin, 2) julkisivujen värisuunnitelma, 3) huoneen 109 välipohjan uusiminen sekä 4) vanhan talotikkaan poistaminen.
23. Tärkeimpiä säilytettäviä kokonaisuuksia ovat pääaula ja sen monumentaaliportaikko, suuret talonpoikien, porvarien ja papiston salit, ruokasali, konekirjoitussali eli nykyinen tiedotussali sekä talon kulmissa olevat kanslia- kokous- ja valiokuntahuoneet.
24. Suurissa saleissa oli alun perin höyrypatterit, jotka edellisessä peruskorjauksessa purettiin ja muutettiin nykyaikaisen ilmanvaihdon jakeluelimeksi. Alkuperäinen lämmitysjärjestelmä ks. Säätytalo, tilojen historia, ss. 116–122.
25. Vaihtoehtoratkaisujen tutkimisen jälkeen hormeja ei lopulta pinnoitettu tai putkitettu, ne vain puhdistettiin.
26. Säätytalossa oli jo alusta pitäen kehittynyt ilmanvaihtojärjestelmä lukuisine kuiluineen ja kanavineen sekä runsaine piippuineen, ks. Säätytalo, tilojen historia, s. 125.
27. Myös vesikattoa kannattelevien puurakenteiden lahokohtia korjattiin ja korvattiin uudella puutavaralla, erityisesti katon jiirikohdissa.
28. Hankeen alkuvaiheessa suunniteltiin eräitä käyttäjän toivomia toiminnallisia muutoksia, esimerkiksi uusia esteetöntä mediasisäänkäyntiä ja ilmanvaihdon ulkopuolisia ilmanottotorneja, joiden toteutukseen ei kuitenkaan lopulta löytynyt maksajaa. Jälkeenpäin voidaan todeta, että tämä oli onni alkuperäisen ulkoarkkitehtuurin säilymisen kannalta. Ennen varsinaisen toteutus suunnittelun aloittamista tutkittiin myös kaikki teoreettiset vaihtoehdot Säätytalon esteettömyyden parantamiseksi.
29. Pohjakerroksen lattian alle rakennettiin myös suuria ilmanvaihdon runkolinjan kanaaleja, kuten oli tehty jo edellisessä peruskorjauksessa, tilatarve vain oli tällä kertaa moninkertainen. Kaakkoiskulmassa uuden taukotilan alla teknistä tilaa syvennettiin lähes uuden ulkopuolisen ilmanvaihtokonehuoneen lattian tasoon.
30. Nyt kaikkialta pohjakerroksesta löytyy vaaditut kaksi toisistaan riippumatonta poistumistietä ulos. Uusille kalustevarastoille on suora yhteys hissiltä.
31. Hissi on läpikuljettava, jonka ansiosta koko talo esteetön. Itäinen sisäänkäynti ja tuulikaappi ovat 34 cm alempana kuin muun pohjakerroksen lattia. Itäiseen sisäänkäyntiin liittyvä kulunvalvonta- ja turvasuunnittelu johti paikoin hankaliin rakenteiden muokkauksiin.
32. Säätytalon 1. ja 2. kerroksen porrashallin alkuperäiset lattiat ovat myös mosaiikkibetonia, mutta eivät paikalla valettuja vaan esivalmistettuja laattoja, jotka on asentamisen jälkeen hiottu tasoon.
33. Edellisessä korjauksessa tehdyissä lattioissa oli huomattavia värieroja.
34. Ratkaisua, jossa havainnollistetaan vanhan ja uuden eroa, voidaan kutsua *pedagogiseksi restauroinniksi*. Ks. esim. Helander kirjassa Rakennussuojelu ajassa, pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta.
35. Erityisesti paloeristetyn rasvakanavan sijoittaminen vanhaan nousukiluun vaikutti ensin mahdottomalta.
36. ”Rakennus ei ole värityskirja”, totesi Vilhelm Helander allekirjoittaneelle tehdessämme taiteilijakoti Lallukan julkisten sisätilojen värisuunnitelmaa 2016.
37. Tapetit kolmessa eri värissä teki ja asensi Elina Wirkkala / Culturelli Oy.

38. Väliotsikko, joka sopii täydellisesti kuvaamaan tämänkertaistakin peruskorjausta sähköjen osalta, on lainaus Vilhelm Helanderin artikkelista kirjassa Säätytalo, The House of Estates.
39. Toisen kerroksen salien tammiparkettien jäljellä oleva paksuus on 8–10 mm, joka riittää tulevaisuudessa useampaan hiontakertaan. Paksuuden mittasi Stephan Witick (/Parkettiliike Witick), joka paikkasi taianomaisesti toisen kerroksen tammiparkettilattiat entiselleen sähkökanaalien rakentamisen jälkeen.
40. Lukuun ottamatta papiston salia, jossa alapuolisen vestibyylin holvit oli sivelty kreosotilla.
41. Helanderin mukaan ”entistettävien tilojen keinovalaistus on restaurointitöiden Akilleen kantapää”. Ks. Kurinalaisuus ja luovuus – pohdintoja restauroinnista taiteena”, kirjassa Rakennussuojelu ajassa, pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta.
42. Ensimmäisen kerroksen ruoka- ja tiedotussaleissa sekä toisen kerroksen papiston salissa.
43. ”Askel luovasta otteesta mielivaltaan on lyhyt” ja ”Vaikeinta restauroinnissa on harkintakyvyn osoittaminen – sehän ei ole kuitenkaan ole luovuuden vastakohta.” Vilhelm Helander kirjassa Rakennussuojelu ajassa, pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta.
44. Säätytalon kolmesta pääkerroksesta ei ole lainkaan nykymääräysten mukaisia osastoituja poistumistieportaita ulos. Tästä syystä kolmannen kerroksen tilat tulee pitää jatkossa mahdollisimman tyhjinä yleisöstä ja irrallisesta palokuormasta.
45. Maalattuihin tiiliseiniin ja puulattioihin on mahdollista roilota reitti sähköjohdolle ja sen jälkeen tasoittaa ja maalata se piiloon, mutta mosaiikkibetonilattiaan tai taideteokseen verrattavissa olevaan koristemaalalauspintaan ei. Sisäkatot ovat erityisen vaikeita uusille sähköasennuksille, mikäli vanha kattovalaisimen sähköputki on tukossa.
46. Ratkaisu on saman tapainen kuin Eduskuntatalon 2017 valmistuneessa peruskorjauksessa.
47. Kaikissa on kookas akku sähkökatkosten varalta.
48. Hissikoneisto ja -kori uusittiin edellisessä korjauksessa tehtyyn hissikuiluun.
49. Uusi naulakko suunniteltiin soveltaen edellisessä korjauksessa toteutettua, arkkitehti Merja Niemisen Helander-Leiviskän toimistossa piirtämää naulakkoa. Kaluste jouduttiin uusimaan koska työmaata valmistelleet muuttomiehet hävittivät vahingossa vanhan naulakon. Nyt osa naulakosta tehtiin esteettömäksi ja siihen integroitiin Ateneumista kierrätetyt vanhat lokerikot.
50. Sijointipaikka spottien muuntajille.
51. Papiston salin suuren neuvottelupöydän (suunnittelija ISS/Hannu Laaksonen 2014) modernisointi ei valitettavasti kuulunut pää- ja arkkitehtisuunnittelijan toimeksiantoon, kuten ei myöskään talonpoikien salin vanhan auditoriokorokkeen uusiminen. Papiston salin ns. takapöytien vanhat, talon arkkitehtuuriin sopimattomat valaisimet palautettiin restauroituun tilaan vastoin arkkitehdin ja valaistussuunnittelijan nimenomaista ohjetta.
52. Snellmaninkadun ulkoportaat vuotivat ja itäsivun portaan alla on kanaali suihkulähteelle, joka piti kaivaa esiin ja vesieristää.
53. Itäjulkisivun esteettömän sisäänkäynnin uudet luiskat saatiin kohtuullisen lyhyeksi korottamalla pihaa.

LÄHDETEOKSIA:

Helander Vilhelm, ”Kurinalaisuus ja luovuus – pohdintoja restauroinnista taiteena”, kirjassa Rakennussuojelu ajassa, pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta, ICOMOS Suomen osasto r.y., 2014

Helander Vilhelm, ”Restaurointi – rakennusperinnön vaalimista arvojen ja tarpeiden ristipaineessa”, Rakennustaiteen seuran jäsentiedotteessa 1/1997.

Helander Vilhelm, esitelmä Senaatti-kiinteistöjen järjestämässä keskustelutilaisuudessa Säätytalon peruskorjauksesta 14.3.2023, osa 1/2
<https://www.youtube.com/watch?v=LZdSD1bSEjE>

Säätytalo, Julkisivujen vaiheet. Arkkitehtitoimisto Okulus. Senaatti-kiinteistöt, 2020

Säätytalo, The House of Estates. Edita, Helsinki 1999

Säätytalo, Tilojen historia. Arkkitehtitoimisto Okulus. Senaatti-kiinteistöt, 2023